

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekte değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Devarim:

120'ye Doğru: Yaşlanırken Genç Kalmak

27 Mart 2012'da, Kraliçe'nin taçlandırılmasının altmışıncı yılını kutlamak amacıyla Buckingham Sarayı'nda çok eskilere dayanan bir seremoni gerçekleştirilmişti. Bir dizi kurum, Kraliçe'ye sadakat beyanları sunarak, ulusa yönelik hizmetleri için kendisine teşekkür ettiler. Bu kurumlardan biri de Britanya Yahudileri Temsilciler Kurulu'ydu. Kurulun o dönemdeki başkanı Vivian Wineman, konuşmasına, bu gibi vesilelerde söylenen geleneksel Yahudi dileğini de dâhil etmiş, ona "yüz yirmiye kadar" sağlık dilemişti.

Kraliçe keyiflenmişti. Soran gözlerle Prens Philip'e bir bakış attı. Daha önce bu ifadeyi ikisi de hiç duymamıştı. Biraz sonrasında Prens bunun ne anlama geldiğini sordu ve biz de açıkladık. Yüz yirmi yaş, Bereşit 6:3'te normal bir insan ömrünün azami sınırı olarak belirtilmektedir. Bu sayı özellikle Moşe ile bağdaştırılır, zira Tora onun hakkında şöyle demektedir:

"Moşe, öldüğünde 120 yaşındaydı; gözü keskinliğini kaybetmemiş, dinçliği [onu] terk etmemişti." (Devarim 34:7)

Moşe – çok farklı bir kişiliğe sahip ve çok farklı koşullarda bulunmuş biri olan Avraam ile birlikte – nasıl iyi bir şekilde yaşlanılacağına dair bir model haline gelmiştir. İnsan ömrünün uzamasıyla birlikte bu da, birçoğumuz için önemli olan ve biraz da bize meydan okuyan bir mesele haline gelmiştir. Bir yandan yaşlanırken yine de genç kalmanın yolu nedir?

Bu konudaki en uzun süreli araştırma, Grant Study adıyla bilinir. 1938 yılında başlayan bu araştırma 268 Harvard öğrencisinin yaşamlarını neredeyse seksen yıl boyunca izlemiş ve kişilik tipinden zekâ, sağlık, alışkanlıklar ve ilişkilere kadar hangi karakteristiklerin insanın gönencine katkıda bulunduğunu anlamaya çalışmıştır. Otuz yılı aşkın bir süre boyunca proje, *Aging Well* ve *Triumphs of Experience* adlı kitaplarıyla bu büyüleyici alanı keşfe çıkmış olan George Vaillant tarafından yönetilmiştir.¹

Başarılı yaşlanmanın birçok farklı boyutu içinde, Vaillant, Moşe'nin örneğiyle yakından ilgili olan iki tanesini tanımlamaktadır. İlki, Vaillant'ın *generativity*² (üretkenlik) olarak adlandırdığı boyuttur; başka bir deyişle: gelecek neslin ihtiyaçlarıyla ilgilenmek. Vaillant, bu terimi "kişinin, benliğini, kendisinden sonra var olmaya devam edecek olan yaşam ve iş formlarına vakfetmesi"³ olarak tanımlayan John Kotre'den alıntı yapar. Hayatımızın ortasında veya daha sonra, artık kendimize bir kariyer, itibar ve bir ilişkiler kümesi tesis ettiğimiz zaman, ya durgunlaşabiliriz ya da başkalarına bir şeyler vermeye karar verebiliriz:

¹ George Vaillant, *Aging Well [İyi Yaşlanmak]*, Little, Brown, 2003; *Triumphs of Experience [Tecrübenin Zaferleri]*, Harvard University Press, 2012.

² *Generativity* kavramı, bunu – ve aksi olan *stagnation* (durgunluk, eylemsizlik) kavramını – hayatın sekiz gelişimsel aşamasından biri olarak gören Erik Erikson'un çalışmasından alınmıştır.

³ John Kotre, *Outliving the Self: Generativity and the Interpretation of Lives [Kendimizden Daha Uzun Yaşamak: Üretkenlik ve Hayatların Anlamlandırılması]* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1984), s. 10

cemaate, topluma ve sonraki nesle. Üretkenliğin işareti çoğunlukla, yeni ve genellikle gönüllü projeler üstlenmek veya yeni beceriler öğrenmektir. Kişinin yeniliklere açık olması ve başka kişi veya şeylere ilgi ve önemseme göstermesiyle kendisini belli eder.

Moşe'yle ilgili diğer boyut, Vaillant'ın, *keeper of meaning* (anlam koruyucusu) olarak adlandırdığı kavramdır. Vaillant'ın bununla kastettiği, yaşla birlikte gelen bilgeliştir. Bu, birçok kez, modern veya postmodern toplumlardan çok, geleneksel toplumların değer verdiği bir şeydir. Tanah'ta bahsi geçen *zekenim* (ileri gelenler; veya tam anlamıyla: ihtiyarlar), deneyimleri sebebiyle itibar gören kişilerdir. "Babana sor ve sana anlatacaktır; ihtiyarlarına – ve sana söyleyeceklerdir" der Tora (Devarim 32:7). "Bilgelik yaşlılar arasında bulunmaz mı? Uzun ömür anlayış getirmez mi?" der İyov kitabı (12:12).

Bir anlam koruyucusu olmak, geçmişin değerlerini geleceğe teslim etmek demektir. Yaş, biraz geride durmamıza ve anın atmosferi veya geçici moda veya kalabalığın çılgınlığı tarafından sürüklenmememize olanak sağlayan derinlemesine düşünme ve kendimizi ortamdaki ayırma kabiliyetini beraberinde getirir. Bu bilgiğe, özellikle de muazzam başarıların insanlara oldukça genç bir yaşta gelebildiği hızlı tempolu çağımızda ihtiyacımız vardır. Yakın zamana ait, Bill Gates, Larry Page, Sergey Brin ve Mark Zuckerberg gibi etkili simaların kariyerlerini inceleyin ve onların, belirli bir noktada, başarılarının köpüklü çağlayanları içinde yollarını bulmalarına yardımcı olan daha yaşlı akıl hocalarına başvurduklarını keşfedeceksiniz. *Ase leha rav*. "Kendine bir hoca bul" (*Avot* 1:6, 16) temel bir tavsiye olmayı sürdürmektedir.

Bütünüyle Moşe'nin hayatının son ayı içinde geçen Devarim kitabı hakkında çarpıcı olan şey, bu yaşlı, ama hâlâ tutku ve azim dolu liderin, kendisini nasıl da üretkenlik ve anlam koruyuculuğu görevlerine adanmış olduğunu ortaya koyuyor olmasıdır.

Kölelikten özgürlüğe ve Vaat Edilmiş Toprakların kıyasına kadar tüm bir halka liderlik etmek üzere Tanrı tarafından seçilmiş birinin olağanüstü yaşamındaki başarıları yad eden içsel bir anılar âlemine çekilmek, Moşe için gayet kolay bir seçenek olabilirdi. Alternatif olarak, aklını başarısızlıklarına – ve her şeyin ötesinde, halkı götürmek için kırk yılını harcadığı ülkeye asla fiziksel olarak giremeyeceği gerçeğine – takıp, bir kukumav kuşu

misali oturup vaktini kendisine acımakla geçirebilirdi. Hak ettikleri tanınmayı elde edemedikleri veya gençken hayal ettikleri başarıya ulaşamadıkları hissiyle sürekli bir keder içinde yaşayan insanlar vardır – hepimiz mutlaka onlarla karşılaşmışızdır.

Moşe bunların hiçbirini yapmamıştır. Bunun yerine, hayatının son günlerinde dikkatini gelecek nesle yöneltmiş ve yeni bir role soyunmuştur. Artık kurtarıcı ve kanun verici Moşe olmaktan çok, geleneksel olarak tanındığı isimle, *Moşe Rabenu*; "Hocamız Moşe" olarak anılmasını sağlayan görevi üstlenecektir. Bazı açılardan bu, Moşe'nin en büyük başarısıdır.

Moşe, genç Yisrael mensuplarına kim olduklarını, nereden gelmiş olduklarını ve kaderlerinin ne olduğunu anlatmıştır. Onlara kanunlar vermiş ve bunu yeni bir yolla yapmıştır. Vurgu artık, Şemot'ta olduğu gibi Tanrı ile buluşma veya Vayikra'da olduğu gibi *korban*ların üzerinde değil, sosyal bağlamları yönünden kanunların üzerindedir. Adaletten, fakirlere ilgi göstermekten, işçilere dikkatimizi vermektен ve yabancıya yönelik sevgiden bahsetmiştir. Yahudi inancının temellerini, Tanah'ın diğer herhangi bir kitabında olduğundan çok daha sistematik bir şekilde düzene sokmuştur. Onlara Tanrı'nın atalarına olan sevgisini anlatmış ve onları da bu sevgiye tüm kalpleriyle, tüm ruhlarıyla ve tüm kuvvetleriyle karşılık vermeye teşvik etmiştir. Antlaşmayı yenilemiş ve halka, Tanrı'ya sadık kaldıkları takdirde tadını çıkaracakları nimetleri ve aksi halde başlarına gelecek olan lanetleri hatırlatmıştır. Onlara o muazzam *Azzinu* şarkısını öğretmiş ve kabilelere ölümünden önce son *berahaları* vermiştir.

Ardında kendisinden sonra yaşamaya devam edecek bir miras bırakmakla, onlara *üretkenlik* kavramının anlamını öğretmiş ve geçmiş ve gelecek üzerinde değerlendirme yapmak üzere tüm bilgeliğini seferber edip, uzun deneyimini gençlere bir armağan olarak vermekle de bir *anlam koruyucusu* olmanın ne demek olduğunu kendilerine göstermiştir. Kişisel bir örnek olmakla, onlara, yaşlanırken aynı zamanda genç kalmanın ne olduğunu göstermiştir.

Kitabın en sonunda, 120 gibi ileri bir yaşta Moşe hakkında, "gözü keskinliğini kaybetmemiş, dinçliği [onu] terk etmemişti" (Devarim 34:7) sözlerini okumaktayız. Eskiden bunların iki farklı tarif olduğunu düşünürdüm; ama sonraları aslında

ilk ifadenin, ikincisinin açıklaması olduğunu fark ettim. Moşe'nin dinçliği onu terk etmemişti, *çünkü* gözü keskinliğini kaybetmemişti. Başka bir deyişle, gençliğinin idealizmini, adalete ve özgürlüğün sorumluluklarına olan tutkusunu asla kaybetmemişti.

Dünyanın en küçük parçasını bile değiştirmenin ne kadar zor olduğunu görünce ideallerinizi terk etmek son derece kolaydır, ama bunu yaptığınız zaman, her şeye burun kıvıran, hayal kırıklığına uğramış ve cesaretini kaybetmiş biri haline gelirsiniz. Bu bir tür manevi ölümdür. Bunu yapmayan, asla pes etmeyen, “o güzel geceye usulca gitmeyen”⁴, çevrelerinde hâlâ bir olasılıklar dünyası gören ve artlarından gelenleri teşvik ederek onlara güç veren insanlar, manevi enerjilerini bozulmaksızın korurlar.

En iyi eserlerini gençken veren insanlar vardır. Felix Mendelssohn *Octet*'i 16 yaşındayken ve *Overture to a Midsummer Night's Dream*'i (Bir Yaz Gecesi Rüyası Uvertürü) de ertesini yıl yazmıştı ki bunlar, bu kadar genç biri tarafından yazılmış en önemli müzik parçalarıdır. Orson Welles, 26 yaşında sinema tarihinin en dönüştürücü filmlerinden biri olan *Citizen Kane*'i (Yurttaş Kane) çektiğinde, tiyatro ve radyoda çoktan büyük başarılarla imza atmış biriydi.

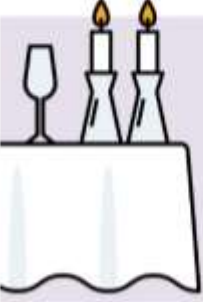
Ama yaşlandıkça daha da iyileşenlerin sayısı da az değildir. Mozart ve Beethoven – her ikisi de mucize çocuklardı, ama yine de en büyük müzik eserlerini hayatlarının son yıllarında vermişlerdi. Claude Monet, Giverny'deki bahçesinde bulunan nilüferlerin göz kamaştırıcı manzarasını seksenli yaşlarında resmetmişti. Verdi, *Falstaff* operasını 85 yaşında yazmıştı. Benjamin Franklin bifokal lensi 78 yaşında icat etmişti. Mimar Frank Lloyd Wright, Guggenheim Müzesi tasarımlarını 92 yaşında tamamlamıştı. Mikelanj, Titian, Matisse ve Picasso – hepsi hayatlarının dokuzuncu on-yılı içinde yaratıcı kalmıştı. Judith Kerr, Hitler 1933'te iktidara çıktığı zaman Britanya'ya gelmiş, çocuk klasiği *The Tiger who came to Tea* (Çaya Gelen Kaplan) adlı kitabını yazmış ve yakın dönemde ilk edebiyat ödülünü 93 yaşında almıştı. David Galenson, *Old Masters and Young Geniuses* adlı kitabında, kavramsal yenilikçiler en iyi işlerini gençlik dönemlerinde yaparken, deneme ve yanılma yoluyla

öğrenen deneysel yenilikçilerin, yaşlandıkça daha iyi hale geldiklerini öne sürmektedir.⁵

Moşe'yi, neredeyse 120 yaşında, geçmişe olduğu kadar geleceğe de bakarken, bilgeliğini gençlerle paylaşırken, eğer ideallerimizi korur, toplumun bize verdiklerine karşılık olarak biz de topluma bir şeyler verir ve bilgeliğimizi bizden sonra gelecek olanlarla paylaşarak onlara bizim tamamlamadığımız şeyleri tamamlamaları için ilham verirsek, beden yaşlanıyor olsa da, ruhun *ad mea veesrim* – 120'ye kadar – genç kalabileceğini bize öğretirken görmek, doğrusunu söylemek gerekirse, oldukça etkileyicidir.

⁴ Dylan Thomas'ın “Do not go gentle into that good night” (Gitme o güzel geceye usulca) sözleriyle başlayan aynı başlıklı şiirine atf.

⁵ David Galenson, *Old Masters and Young Geniuses* [Yaşlı Ustalar ve Genç Dahiler], Princeton University Press, 2007.

Şabat Sofrasında

1. Kalplerinde “genç” olan “yaşlı” insanlar tanıyor musunuz? Sizce bu kişiler ruhlarını nasıl bu kadar genç tutabiliyorlar?
2. Sizce Moşe tutkusunu son gününe kadar nasıl korumuştur?
3. Moşe'nin *üretkenliğe* yönelik çabalarının ve bir *anlam koruyucusu* olarak rolünün bugün bizim üzerimizdeki etkileri nelerdir?

• Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: <https://www.rabbisacks.org/covenant-conversation-family-edition/devarim/to-120-growing-old-staying-young/>

Family Edition şimdi Türkçe!